

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka

Obor: Mezinárodní studia – diplomacie

Mezinárodní souvislosti Ukrajinské krize

(bakalářská práce)

Autor: Arina Sitčuk

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jan Eichler, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a vyznačila všechny citace z pramenů.

V Praze dne

.....

podpis studenta

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala doc. PhDr. Janovi Eichlerovi, CSc. za odborné rady, připomínky a čas věnovaný při konzultacích.

Obsah

Úvod	1
1 Teorie bezpečnosti v mezinárodních vztazích.....	3
2 Mezinárodní aktéři ukrajinské krize	6
2.1 Spojené státy americké a NATO	6
2.2 Ruská federace	8
2.3 Evropská unie	12
3 Ukrajina: historické a geopolitické souvislosti.....	14
3.1 Historický vývoj Ukrajiny.....	15
3.2 Ukrajinská krize z pohledu Ukrajiny	19
4 Bezpečnostní souvislosti a dopady ukrajinské krize	21
Závěr	25
Seznam literatury	27

Úvod

V roce 2013 proběhl na Ukrajině kvůli odmítnutí podepsat asociační dohodu s EU konflikt mezi částí obyvatelstva a prezidentem, který později vedl ke státnímu převratu roku 2014, anexi Krymského poloostrova Ruskou federací a ozbrojenému konfliktu mezi ukrajinskou vládou a proruskými separatisty na východě Ukrajiny v regionu Donbasu. Tento konflikt silně zasáhl mezinárodní společnost zejména z důvodu účasti Ruska a vedl k početnému množství protiopatření na západě. Kvůli hybridní válce i klasické dezinformaci se k běžnému člověku dostávala jen část informací o problému, nebo byly informace upravené, zkreslené a nepřehledné. Západní velmoci a většina médií zuřivě vinily Rusko jako jediného původce konfliktu. Ovšem my si uvědomujeme, že v konfliktu takového měřítká nemůže být pouze jediný viník, a navíc jsou důležité i okolnosti vzniku tohoto konfliktu. Jisté je, že Rusko je jedním z účastníků a hráčů krize, obtížnější je určit do jaké míry je do celého příběhu zapleteno a kdo další a v jakém podílu se hry účastní. Také je otázkou, zda celý problém vznikl na základě touhy po sebeurčení ukrajinského národa a neochoty pokračovat v ruských šlépějích, nebo působením jiných vlivů a aktérů, které s ukrajinským obyvatelstvem pouze manipulovaly.

Tato práce pojednává o ukrajinské krizi a jejích příčinách. Popisuje okolnosti krize samotné i jejích hlavních aktérů a dává přehled o motivacích těchto aktérů. Kromě Ukrajiny, která byla v centru všeho dění, identifikuje tři další mezinárodní aktéry této krize – Spojené státy americké, respektive NATO, Ruskou federaci a Evropskou unii. Práce je relevantní i pro čtenáře, jež se všeobecně zajímají o politické dění ve východní Evropě a o střet mezi Spojenými státy a Ruskem, a jejím cílem je prozkoumat příčiny krize a její mezinárodní souvislosti a stanovit, zda byl konflikt vyvolán spíše vnitřními problémy, nebo vnějšími faktory. Pro popis událostí využívá teoretický základ mezinárodních a mezinárodních bezpečnostních vztahů a snaží se o zhodnocení zjištěných výsledků právě v rámci tohoto teoretického pozadí. Postoje zkoumá na základě výroků představitelů států, důležitých dokumentů i akademických pramenů.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol řazených podle obšírnosti námětů, kterým se věnují, takže se posunuje od nejobecnějších a nejrozsáhlejších témat mezinárodních vztahů ke konkrétnímu státu, a poté k samotné události. První kapitola se zabývá teoretickým pozadím neboli mezinárodními a mezinárodními bezpečnostními vztahy a definuje pojmy, používané dále v textu. Druhá kapitola se věnuje postojům mezinárodních aktérů a jejich chování před vypuknutím krize, tedy přibližně do roku 2013. Pojednává o Spojených státech amerických, Ruské federaci a Evropské unii a o jejich vzájemných vztazích a interakci. Celá třetí kapitola se věnuje Ukrajině, jejímu postavení ve světě, historickému vývoji a formování národa,

politickému zaměření po rozpadu Sovětského svazu a jejímu pohledu na události před krizí. Poslední kapitola navazuje na kapitoly předchozí, analyzuje samotnou krizi, vysvětluje reakce aktérů na krizi a dává dohromady souvislosti celého konfliktu.

Rozsah ukrajinské krize je opravdu obšrný a bylo by možné o něm psát knihy, jak už pár autorů udělalo, mým cílem ale nebylo dohledávání a popisování nejmenších podrobností a souvislostí, ale spíše poskytnutí komplexního pohledu na nastalou situaci a proč k ní došlo. Pokusila jsem se přistoupit k tomuto tématu jinak, než je běžně podáváno široké veřejnosti, tudíž se více zaměřuji na ruský pohled, ačkoli jsem si vědoma, že spleť situace, jako je tato, vždy mají více vrstev a hledisek, což platí i o mezinárodních vztazích obecně. Tento fakt navazuje také na otázku zdrojů, kde mohou převažovat proruský smýšlející autoři. Samozřejmě jsem věnovala pozornost i prozápadním zdrojům a snažila jsem se tím získat větší míru objektivitu, často však byly natolik subjektivní a zavádějící, že bych se s autory v práci spíše hádala, nežli je využívala jako podklad pro argumentaci a objektivně posuzovala situaci.

1 Teorie bezpečnosti v mezinárodních vztazích

Abychom mohli mluvit o krizi a jejích mezinárodních souvislostech, je nejdříve nutné vysvětlit některé pojmy a teoretická stanoviska, která se používají v mezinárodních vztazích, zejména v mezinárodních bezpečnostních studiích, a která budou používána i v této práci pro vysvětlení některých postojů a situací. Nejčastějšími a nejvýznamnějšími aktéry mezinárodních vztahů jsou státy, na jejichž rovinu navazujeme a pojmy vztahujeme právě na ně.

Prvním a nejdůležitějším pro nás pojmem v tomto kontextu je bezpečnost. Po dlouhou dobu byla bezpečnost spojována především s vojenskou silou, v naší době se však vnímá již v širším pojetí. Jedná se o abstraktní koncept, ke kterému je možné přistupovat z různých hledisek, proto neexistuje jeho jednotná definice, v akademické sféře se však nejčastěji vymezuje dvěma způsoby – pozitivním a negativním. Pozitivní vymezení popisuje bezpečnost státu jako zajištění jeho přežití a možnosti dalšího rozvoje a zároveň zabezpečení jeho ochrany před přímými a naléhavými hrozbami. Negativní vymezení vnímá bezpečnost jako neexistenci hrozby, což znamená, že stát nemusí být ve strachu z útoku či jiného nebezpečí. Další možností rozlišení bezpečnosti státu je bezpečnost objektivní a subjektivní. První z nich nese význam opravdové nepřítomnosti hrozby pro hodnoty, které jsou sdíleny ve společnosti, druhá odráží pocit strachu, který je vyvolán možností o tyto hodnoty přijít. Dále existují objektivní a subjektivní faktory bezpečnosti. Do první skupiny se řadí především geografie, kdy platí, že vzdálená hrozba je méně naléhavá než hrozba v bezprostřední blízkosti, a k této skupině patří ještě terén a dějiny. Druhá skupina představuje bezpečnostní strategie států a zahrnuje všechna opatření, která stát podstupuje, aby zajistil své přežití. Jedná se jak o vojenskou sílu státu, tak i o smlouvy s jinými státy aj. Bezpečnostní strategie navazují na politiky daných států, proto když se střetávají dva státy s různými vyhraněnými ideologiemi, dochází ke konfliktu, jelikož se navzájem považují za hrozbu. Hlavním cílem každého státu je zamezení vzniku nových či likvidace již vzniklých hrozeb. Hrozbu definujeme jako aktivitu, která má schopnost, či přímo bere za cíl někoho poškodit. Vždy je objektivní, jelikož nezávisí na jednání ohroženého subjektu. Hrozby dělíme na přímé neboli cílené na stát a nepřímé, zaměřené na sousedy daného státu, či stabilitu celosvětového systému. Podle časového hlediska je zařazujeme mezi hrozby naléhavé nebo latentní, jež nepředstavují okamžité nebezpečí. V dnešní době je těžší rozeznat hrozby, neboť jsou různorodější, hůře čitelné a nepředvídatelné a bývají neteritoriální a asymetrické. (Eichler 2009, s. 11–15, 42–43; Dubský et al. 2008, s. 72–79)

Mezi politology jsou rozšířené tři hlavní teorie mezinárodních vztahů – realismus (a neorealismus), liberalismus (a neoliberalismus) a konstruktivismus, z nichž pro nás budou

nejdůležitějšími první dvě. Všechny tyto teorie zkoumají mezinárodní bezpečnostní vztahy z různých úhlů pohledu a snaží se vysvětlit důvody a vzorce chování aktérů, nejčastěji států, na mezinárodním poli, a především v mezinárodních konfliktech. Není možné říci, která z těchto teorií je lepší, či správnější, jelikož to jsou všechno odlišné a stále se vyvíjející přístupy a každý je v něčem přínosný. Realismus se vyznačuje svým častým uplatněním v mezinárodních vztazích a zaměřuje se na státy a jejich hledání síly, moci a vlivu jako prostředku zajištění přežití. Jelikož je v tomto systému každý stát sám za sebe, dochází zde k anarchii a každý stát se snaží prostřednictvím racionálního chování získat moc a docílit svých vlastních zájmů. Realisté říkají, že státy mají tři hlavní motivy – grupismus (státy s podobnými, či stejnými zájmy vytváří skupinu), egoismus (každý stát hledá naplnění svých zájmů) a power-centrismus (rozlišné úrovně moci mezi státy a skupinami). Grupismus může mít kromě kladných i záporné důsledky, jelikož státy mimo skupinu se mohou cítit znevýhodněny nebo přímo ohroženy vytvořenou skupinou, což může být příčinou konfliktu. Základem liberalismu je Kantova teorie demokratického míru. Podle ní demokratické státy nemají zapotřebí vést mezi sebou války a raději spolupracují na zajištění blahobytu. Tato teorie se zaměřuje na chápání mezinárodních vztahů ve více dimenzích. Liberalisté argumentují ekonomickou i sociální interdependencí států, která má za důsledek neochotu válčit, jelikož by státy utrpěly příliš velké ztráty. Zpochybňují role států jako jediného aktéra mezinárodních vztahů a podtrhují důležitost mezinárodních organizací pro mezinárodní bezpečnost. Teorie demokratického míru obsahuje dva pilíře – negativní a pozitivní. Negativní pilíř je postaven na nesouhlasu demokratických států se státy nedemokratickými a na přesvědčení, že nedemokratické státy mohou, či dokonce musí být konfrontovány, a to i pomocí rozsáhlých vojenských operací. Pozitivní pilíř se skládá z šíření demokracie ve světě jako prostředek ke světovému míru. (Eichler 2009, s. 16–20, 2017, s. 7–15; Drulák 2010)

V mezinárodní bezpečnosti existují dva pojmy pro společnou bezpečnost několika států – jedná se o kolektivní bezpečnost a kolektivní obranu. Kolektivní bezpečnost patří k liberalismu a jedná se o inkluzivní bezpečnost – potenciálního nepřítele máme mezi sebou a pomocí vnitřních struktur v podobě řádu a stability zajišťujeme bezpečí. Konflikty v takovémto uspořádání se řeší pokojnými prostředky a odzbrojením. Kolektivní obrana je naopak neorealistický pojem a potenciálního nepřítele drží venku – projevuje se tzv. exkluzivita a v případě nutnosti jsou členové ochotni vojensky pomoci napadnutému státu. (Zeman 2002; Dubský et al. 2008, s. 81)

Pro potřebu této práce je nutné definovat ještě dva koncepty. Prvním z nich je Galtungovo vymezení pozitivního a negativního míru. Pozitivní mír je mír založený na dobrých vzájemných

vztazích a na společně sdíleném vnímání, co je dobré a co je špatné. Tento mír stojí na čtyřech principech – na vzájemnosti, integraci, holismu a začlenění. Za pozitivního míru tedy státy usilují o spolupráci a mezinárodní integraci. Negativní mír je opakem míru pozitivního a státy se v něm nesnaží o dlouhodobý mír, ale o co největší oddálení použití násilí (Eichler 2017, s. 3). Druhým konceptem je Mearsheimerovo teorie ofenzivního realismu (Mearsheimer 2014a). V této teorii autor vysvětluje, že státy vyhledávají moc proto, aby mohly zajistit největší míru bezpečnosti, a že se nebojí změnit mocenskou rovnováhu, pokud tím získají více moci za rozumnou cenu.

2 Mezinárodní aktéři ukrajinské krize

V konfliktu vypukнувším na Ukrajině v roce 2014 je možné identifikovat několik aktérů, kteří měli bezprostřední vliv na dění v zemi. Samozřejmě centrálním a očividným aktérem je Ukrajina, představovaná svými prezidentem a vládou, ale zároveň i lidem, který je v tomto případě rozdělený na dva hlavní proudy – západní a východní. Jsou zde ovšem další účastníci, jejichž podíl v celém konfliktu nemusí být na první pohled zcela jasný, ale jejichž jednání přivedlo Ukrajinu do stavu války, a tím se stávají hlavními aktéry. Takovéto aktéry identifikujeme tři – Spojené státy americké (respektive NATO), Ruská federace a Evropská unie. Všechny tyto celky měly, i nadále mají, na Ukrajině své vlastní zájmy a otevřeně, či skrytě si snaží vydobýt výhody prostřednictvím tohoto státu a roztržek v jeho vnitřní politice. Po vypuknutí konfliktu se snesla bouře kritiky ze západu na Rusko, které bylo obviňováno jako původce celého konfliktu a odpůrce demokracie a prozápadního myšlení na Ukrajině. Z následujícího textu je ovšem zřejmé, že Moskva zcela jistě není jediným viníkem a odpovědnost za vyvolanou krizi by měly nést i západní státy. Z většího odstupu celý tento případ vyvolává dojem, že jsme zpátky ve Studené válce, nicméně s tím rozdílem, že Kreml již nemá svou bývalou sílu a moc, což si Západ dobře uvědomuje a snaží se přitlačit svého dávného protivníka ke zdi ještě více, čemuž se Kreml urputně brání.

2.1 Spojené státy americké a NATO

Spojené státy jsou jedním z hlavních a nejvlivnějších aktérů na současném mezinárodním poli. Od druhé světové války se aktivně účastní mezinárodních vztahů v širokém měřítku a již dávno přesáhly hranice severoamerického kontinentu a mají své zájmy po celém světě. Pokud se podíváme na teorie mezinárodních vztahů, patří velká část USA díky jejich dlouhé historii k liberalistům a jako jediný hegemon v současném světě se považují za stát s výjimečným národem a posláním zachránit svět (Eichler 2017, s. 8). Většina Američanů je přesvědčena, že neexistuje stát ani režim lepší, než mají oni, a že jsou přímo povinni šířit svůj ideální systém a demokracii do celého světa. Ve výsledku kvůli tomu vzniká značný počet konfliktů, jelikož Washington není schopen pochopit námitky ostatních států, když se jim nelíbí jeho politika, a pokračuje ve svém počínání, protože si je jistý, že jedná v nejlepším zájmu dotyčných. Samozřejmě by bylo naivní tvrdit, že všichni američtí politici jsou snílci, kteří mají za cíl dosáhnout míru ve všem míru pomocí šíření demokracie. Faktem ale zůstává, že se hlásí k liberalismu a považují konfrontaci nedemokratických států za samozřejmost.

Právě snaha o demokratizaci zbytku světa působí značnou část konfliktů v současném světě. Po neúspěchu v Iráku a Afganistánu je více než jasné, že vojenské operace docílí úspěšné demokratizace jenom stěží, avšak USA má i jiné prostředky, které jsou účinnější. Jedná se o propagandu demokratických ideálů, která se velice daří díky popularitě americké zábavní kultury, a hlavně o finanční podporu prozápadně smýšlejících jedinců i organizací v dané zemi. V roce 2013 USA prohlásilo, že od roku 1991 investovalo více než 5 miliard dolarů do Ukrajiny, aby mohl ukrajinský lid dosáhnout „budoucnosti, které si zaslouží.“ Mezi tuto podporu spadá i nezisková organizace National Endowment for Democracy (NED) financovaná hlavně ze Spojených států a podporující projekty nevládních skupin pracujících na demokratických cílech. Konkrétně na Ukrajině stál NED již za Oranžovou revolucí a po zvolení Janukovyče a jeho odmítnutí čistě prozápadní politiky ještě zvýšil své úsilí jako destabilizační faktor a aktivně podporoval prezidentovy oponenty. V době ukrajinské krize podporoval NED více než 60 nevládních projektů. (Mearsheimer 2014b; Veselý 2014)

Spojené státy jsou nejdůležitějším členem NATO, které taktéž mělo své zájmy v regionu východní Evropy, kde také sehrálo zásadní pro krizi roli. Po rozpadu SSSR a zrušení Varšavské smlouvy by se mohlo očekávat, že se NATO rozpadne také, jelikož přišlo o svého hlavního protivníka, jenž byl jednou z příčin jeho vzniku. Realita však byla jiná – vojenské síly NATO zůstaly v Evropě, aby mohly dohlížet na vývoj událostí v nově sjednoceném Německu, čemuž přitakali i sovětští, později ruští, vůdci (Mearsheimer 2014b). Tento ruský souhlas můžeme přisuzovat poněkud naivnímu optimismu, který panoval v době rozpadu SSSR na východě očekávajíc velké změny k lepšímu a blahodárnou spolupráci se západem a předpokládal, že NATO zůstane ve svých původních hranicích. První polovina devadesátých let opravdu proběhla ve jménu vzájemné spolupráce a pozitivního míru, k čemuž významně přispělo vyjednávání Budapešťského memoranda, podepsaného Spojenými státy, Spojeným královstvím, Ruskou federací a Ukrajinou v prosinci 1994, jehož hlavním cílem bylo zamezení šíření jaderných zbraní a denuklearizace Ukrajiny po Studené válce. Součástí dohody bylo také uznání suverenity Ukrajiny a závazek vyvarování se jak ekonomického, tak i vojenského nátlaku na Ukrajině (Eichler 2017, s. 161–163). K rozhořčení Rusů však byla již v následujícím roce vydána Studie o rozšíření NATO, která sice mluvila o „důležitosti Ruska pro evropskou bezpečnost,“ vzájemném respektu a „žádných překvapivých rozhodnutích,“ přitom ovšem naprosto opomenula zájmy Moskvy a vyhlásila politiku otevřených dveří a kritéria potřebná pro vstup do NATO (NATO 1995). Toto rozhodnutí vyvolalo značný rozruch nejenom v Rusku, ale i v zemích NATO. Americký politolog, George Kennan (1997), se dokonce vyjádřil, že NATO udělalo osudnou chybu, která naprosto nebyla nutná. Také zdůraznil, že Rusové pochopí

tuto situaci jako gesto neúcty vůči jejich postavení a jako hrozbu pro jejich bezpečnostní zájmy. Samotné NATO považovalo rozšíření za krok k posílení stability a zvýšení bezpečnosti v Evropě. První vlna rozšíření přišla v roce 1999 se vstupem České republiky, Polska a Maďarska a pokračovala druhou vlnou v roce 2004, kdy se přidaly Bulharsko, Estonsko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. (NATO 2018) V dubnu 2008 na summitu NATO v Bukurešti se probíral další postup NATO na východ a zvažovalo přijetí Ukrajiny a Gruzie. Tento nápad byl podporován Američany, avšak Francie a Německo byly proti z obavy z reakce Ruska, proto se rozhodlo, že formální proces nezačne, ale naděje na vstup těchto států nebudou zamítnuty a možnosti zůstanou otevřené. (Mearsheimer 2014b)

Rozšiřování NATO má také zásadní vojenský aspekt. Jeho původní úlohou bylo dohlížet na nově spojené Německo, tudíž právě tam bylo na začátku nejvíce vojenských základů NATO. S přijetím nových zemí se střed NATO posouvá směrem na východ. Ukrajina i Gruzie se tak staly dalšími body na mapě, které spojencům chybí pro převzetí takřka naprosté kontroly v regionu Černého moře. Díky novým členům v podobě Bulharska a Rumunska získala NATO významný přírůstek do svých vojenských sil a možnost nácviku postupu při boji s ruskými letouny, jelikož ty samé letouny mají i Rumunové. Námořní základny v těchto zemích se také staly významnými strategickými body pro NATO v tomto regionu. Důležitou roli hraje i budování vojenských základů aliance, které se čím dál více přibližují ruským hranicím a představují tak potenciální hrozbu pro ruskou bezpečnost. V neposlední řadě se jedná i o projekci vojenské síly pro případné nepřátele západu ve formě vojenských cvičení například v Černém moři, kde se od roku 1997 konají již tradičně každý rok námořní cvičení (Světnička 2017). (Eichler 2016)

2.2 Ruská federace

Od počátků zapojení Ruského impéria do evropského dění si ruští obyvatelé již dvakrát prošli ovládnutím značné části jejich území některou ze západoevropských mocností a následujícím dobýváním tohoto území zpět, které neslo mnohamilionové ztráty na životech. Navíc se nejednou přihodilo, že byli Rusové podraženi svými spojenci. Jako příklad můžeme uvést Hitlera a jeho přepadení Ruska roku 1941, či první berlínskou krizi. Právě tyto nechvalné dějiny se dají označit za částečného původce ruské obezřetnosti vůči západu. Nečestná hra je čekala i po Budapešťském memorandu – poté, co se dohodlo rozpuštění třetí největší jaderné základny ve světě (Eichler 2017, s. 163), zahájili Američané agresivnější politiku, která nebrala v potaz ruské zájmy a přivedla k přechodu od pozitivního míru k míru negativnímu. Poučení dějinami a disponujíc přirozenou nedůvěřivostí a poslední dobou čím dál skeptičtějšími

myšlenkami patří dnes většina ruských elit k realistům, bránícím především své vlastní národní zájmy.

Podle Mearsheimera (2014b) vedly ke krizi na Ukrajině a anexi Krymu tři hlavní aspekty – rozšiřování NATO, expanze EU a vlna demokratizace ze západu. Žádný stát nechce, aby se do jeho politiky vměšoval jiný stát a už vůbec si nepřeje, aby se někdo nežádaně snažil změnit jeho politický systém podporující opozici aj., o což se už desetiletí přičiňuje USA. Velice výstižně popsal NED, podporující demokracii, Allen Weinstein v roce 1991: „Hodně věcí, které dnes děláme, se před 25 lety uskutečňovalo tajně prostřednictvím CIA“ (Ignatius 1991). Západem tolik oblíbená demokracie vede v zemích, jež s ní nemají dlouholeté zkušenosti a jsou zvyklé na jiný režim, k politické nestabilitě a vnitřním konfliktům. Proto Moskva sledovala dění na Ukrajině s obavami. Stejnou měrou jako ztráty spojence se obávala i toho, že bude další na řadě a příště bude západ útočit na její hodnoty. Prezident NEDu, Carl Gershman, se v roce 2013 dokonce vyjádřil, že „Ruská demokracie bude mít také prospěch z tohoto procesu. Rozhodnutí Ukrajiny vstoupit do EU urychlí zánik ideologie ruského imperialismu reprezentovaného Putinem“ (Gershman 2013). Zároveň se v době Oranžové revoluce se začaly formovat ruské hodnoty, jež byly zcela odlišné od těch západních. Vztahy mezi Ruskem a západem se vyhrotily mimo jiné i kvůli západem podporovaným politikám, které Rusové považovali za nevhodné a neuctivé vůči ruským hodnotám i zájmům. Například západní mocnosti varovaly Kreml, aby se nemíchal do prezidentských voleb roku 2004, ale přitom finančně podporovaly Juščenka, a když napoprvé vyhrál Janukovyč, prohlašovaly tento výsledek za nepřijatelný (Tsygankov 2015, s. 289).

Druhou ruskou námitkou podle Mearsheimera byla expanze Evropské unie. Ačkoli se jedná o ekonomickou, a ne vojenskou unii, vstoupení Ukrajiny do EU by způsobilo značné komplikace v regionu. Ukrajina je významným ekonomickým partnerem Ruska a platí to i opačně – průmyslový východ Ukrajiny vždy úzce spolupracoval s Ruskem. Vstup do EU a například následné zavedení celního sazebníku EU na Ukrajině by tyto vztahy ovlivnilo, to ale nebyl jediný důvod ruských protestů. Jak se vyjádřil ve svém proslovu Putin (2014), Rusko se snažilo poukázat na fakt, že kvapná rozhodnutí ve věci integrace evropské a ukrajinské ekonomiky mohou zahrnovat i podstatná rizika, ale nikdo ho nechtěl poslouchat. Bylo mu řečeno, že to není jeho věc a nemá se do toho vměšovat. Po odmítnutí asociační dohody Janukovyčem v listopadu 2013, byli Rusové ochotni přistoupit na trojstranné vyjednávání s Ukrajinou a Evropskou unií o ekonomických a obchodních otázkách (Interfax 2013), nebyli ale vyslyšeni. Důležitý je také výrok ruského ministra zahraničí, Sergeje Lavrova (2014), který obvinil EU ze stavění společných sousedů Ruska a EU před výběr mezi Moskvou a Bruselem,

a pokud si vyberou Brusel, budou muset sledovat jejím pokynům bez ohledu na závazky před Společenstvím nezávislých států. Takovým způsobem se podle něj EU snaží vybudovat sféru vlivu ve východní Evropě. A Rusové jsou přesvědčeni, že po EU převezme štafetu NATO (Mearsheimer 2014b).

Dalším důvodem, se kterým se hodně setkáme v odborné literatuře na toto téma, je rozšiřování NATO. Mnoho autorů se shodne, že pronikání NATO do sfér ruského vlivu až k ruským hranicím a nerespektování ruských zájmů bylo pro Moskvu očividnou bezpečnostní hrozbou (Mearsheimer 2014b; Eichler 2016; Tsygankov 2015). V době vyhlášení politiky otevřených dveří do NATO vyjádřilo Rusko jasně svůj záporný postoj. Již v Bukurešti v roce 1994 varoval Jelcin Klintona před nebezpečím studené války a rozdělení Evropy, avšak západ se rozhodl pokračovat ve svém počínání bez ohledu na ruské názory a od té doby přehlížel ruské postoje v této věci (Erlanger 1995). Rusko tehdy nemělo sílu ani moc vzdorovat západu. Muselo zkousnout tuto urážku a ponížení a ustoupit USA, které tak získalo dojem, že si může počínat podle své libovůle. Moskva musela dále nečinně přihlížet, jak se v bývalých zemích východního bloku šíří barevné revoluce podporované západem a ty se tak přesouvají do západní sféry vlivu. Avšak v roce 2008 po prohlášení o možnosti přijetí Ukrajiny a Gruzie do NATO již Kreml nemohl zahálet. Putin prohlásil, že pokud by se tyto dvě země k NATO opravdu připojily, znamenalo by to přímou hrozbu pro bezpečnost Ruska (Mearsheimer 2014b). Zatímco Ukrajina byla sama o sobě nestabilní, Gruzie dokázala zužitkovat antikorupční zákony a dosáhnout větší stability, což by mohlo posloužit jako stimul pro přijetí do aliance. Válka v Gruzii a destabilizace tamního systému tak ukázala odhodlání Kremlu bránit své zájmy a byla jasným varováním pro západ, že zašli příliš daleko a měli by přehodnotit své postupy. NATO se však nikdy nezřeklo svých úmyslů ohledně Ukrajiny a Gruzie a pokračovalo v roce 2009 dalším rozšířením do Albánie a Chorvatska. Západní mocnosti se při tom stále snažily přesvědčit a uklidnit tak Rusko, že rozšíření není namířeno proti němu. Poukazovaly na fakt, že žádné vojenské síly NATO nebyly nastálo rozmístěny na území nových členských zemí. Kreml nicméně nezvratně zastává opačný názor a nechce, aby se aliance šířila na Východ, tím méně na Ukrajinu, či Gruzii, a jak se trefně vyjádřil Mearsheimer: „Jsou to Rusové, a ne západ, kdo má poslední slovo v tom, co se pro ně počítá jako hrozba.“ (Mearsheimer 2014b)

Pro pochopení obav Ruska se můžeme podívat do černomořského regionu, který byl expanzivním chováním NATO silně ovlivněn. Již od dob získání přístupu k Černému moři v 18. století se stal tento region klíčovým strategickým územím pro ruskou armádu. Po druhé světové válce bylo Černé moře rozděleno na dvě části – jih patřil Turecku, patřícímu do NATO, a sever si zabralo SSSR, čímž byly síly vyrovnány. S rozšiřováním aliance zde však začalo

docházet ke změně rozložení sil. Dříve patřící k Sovětskému státu Rumunsko a Bulharsko se připojily k NATO, čímž značně posunuly západní síly na sever. Ukrajina začala nacvičovat spolu s NATO námořní a vylodovací manévry, které vyvolávaly obavy v Moskvě a zvýšily napětí v regionu. Zároveň se Ukrajina snažila oslabit Rusko i ekonomicky podporou Gruzie a Turecka v odklonu ropovodů. Všechny tyto okolnosti vytvořily podmínky pro geopolitický konflikt v tomto regionu. (Eichler 2016)

Po rozpuštění Varšavské smlouvy a prozápadní demokratizaci států původně spadajících do ruské sféry vlivu získal ukrajinský stát nový geopolitický rozměr – stal se jakýmsi nárazníkem mezi Ruskou federací a západními státy spolupracujícími s dlouholetým soupeřem Ruska – Spojenými státy americkými. Po dlouhá staletí byla Ukrajina neodmyslitelně spjata s ruským státem a vytvořila tak vazby, které není jednoduché přetrhnout. Její odtržení bylo pro Rusko značnou ztrátou, a to nejen ekonomickou, ale i společenskou – Rusové vnímali Ukrajince jako své bratry a pokračovali v této tendenci i po vytvoření nových hranic, stejně jako početná část Ukrajinců pohlíží na Rusy jako na část rodiny, ke které odedávna patří. Z politického hlediska byly vztahy mezi oběma státy v prvním desetiletí po rozdělení velmi příznivé, ke změně však došlo v roce 2004 po Oranžové revoluci a změně ukrajinské politiky. Již ve své politické kampani byl Juščenko silně namířen na západ a dotkl se takových citlivých témat pro Kreml jako jsou Černomořská flotila na Krymu, projekt jednotného ekonomického prostoru, či status ruského jazyka na Ukrajině. Po vstoupení na post prezidenta se Juščenko snažil zlepšit rusko-ukrajinské vztahy a navázat aktivní spolupráci, avšak začalo naopak docházet k ochlazení a zhoršení těchto vztahů. Jednou z příčin bylo, že Juščenko nehodlal prodlužovat platnost dohody o černomořské flotile, která měla vypršet v roce 2017, o čemž Kyjev oznámil v dubnu 2005. Druhým důvodem zhoršení vztahů se staly protichůdné názory na situaci v Jižní Osetii. Juščenko kritizoval Rusko za podporování separatistů v Gruzii a po vypuknutí války i za použití černomořské flotily a bombardování civilní infrastruktury. Moskva odpověděla obviněním Ukrajiny z podněcování etnických čistek v Jižní Osetii a z ilegálního prodeje zbraní do Tbilisi, což bylo později potvrzeno vyšetřovací komisí Nejvyšší rady. Další překážkou ve vztazích se stal energetický sektor. Změna ukrajinské zahraniční politiky přiměla Moskvu přehodnotit svůj postoj k Ukrajině. Po dobu 15 let podporoval Kreml ukrajinskou ekonomiku sníženou cenou zemního plynu, avšak v létě 2005 zahájil ruský Gazprom novou politiku, která měla mimo jiné posílit ekonomickou pozici Ruska v regionu. Tyto snahy vedly k několika konfliktům s Ukrajinou a dvěma přerušením přísunu plynu. Obecně lze říci, že se Moskvě nepodařilo navázat spolupráci s Juščenkem a byla nucena vyjednávat s ostatními politickými bloky Ukrajiny. (Gretskiy 2013, s. 20–24; Tsygankov 2015, s. 281–284)

2.3 Evropská unie

Evropská unie není klasickým aktérem mezinárodních bezpečnostních vztahů s vlastní armádou, ale to neznamena, že její jednání nemůže vyvolat bezpečnostní hrozbu pro jiné státy, jelikož je to rozsáhlá ekonomická organizace s nepopíratelně obširným vlivem v Evropě. Nejenom NATO, ale i Evropská unie se po rozpadu Sovětského svazu začala rozšiřovat na bývalé území sovětů. V roce 2003 se již plánovalo velké rozšíření na severovýchod v následujícím roce, a navíc byla v Evropském parlamentu odhlasována rezoluce o širší Evropě, která pojednávala o možnosti posunu hranic na východ jako o dobré příležitosti, zdůraznila roli Ukrajiny, potenciálního významného partnera v klíčových pro EU oblastech, poznamenala, že Ruskem zamýšlený projekt jednotného ekonomického prostoru s Kazachstánem a Běloruskem by mohl bránit spolupráci mezi Ukrajinou a EU, a podtrhla, že pouze nezávislá, demokratická Ukrajina může určovat konečné směřování země, a tudíž by ukrajinské prezidentské volby roku 2004 měly být pod přísným dohledem (European Parliament 2004). Poslední bod se v následujícím roce naplnil a EU podpořila Oranžovou revoluci. Naděje Juščenka na vstup Ukrajiny do Unie byly navíc zesíleny rezolucí Evropského parlamentu o výsledcích ukrajinských voleb, jež schvalovala jeho ambiciózní cíle a mluvila, i když nijak konkrétně, o poskytnutí Ukrajině „evropské perspektivy“ a o vstupu země do EU (European Parliament 2005). Evropská politika sousedství vycházela z již zmíněné rezoluce z roku 2003 a měla za cíl udržet zájem východních zemí o spolupráci a integraci do EU na základě individuální kooperace s těmito zeměmi v různých oblastech. Tato politika byla vyvolána politickou nestabilitou na východě a jihovýchodě Evropy a evropské státy se rozhodly postavit se této bezpečnostní výzvě pro celou Evropu šířením demokracie a pokroku (Eichler 2011, s. 161), ale nepředpokládalo se brzké začlenění východních zemí do Unie. To je vidět i na příkladu tříletého akčního plánu, zaměřujícího se na bližší evropsko-ukrajinské vztahy, který byl dojednán s Ukrajinou v roce 2005 a opomenul zmínit možnosti budoucího vstupu Ukrajiny do EU. Přesto byli Ukrajinci spokojeni a po Oranžové revoluci došlo k silnému nárůstu spolupráce – Ukrajina zavedla bezvízový režim pro občany EU a Unie jí to oplatila pomocí se vstupem do WTO. Tato spolupráce pokračovala i přes politickou nestabilitu v zemi a Ukrajinci očekávali další kroky, avšak k těm nedocházelo. Po čase se začala projevovat jejich nespokojenost, jelikož počítali s tím, že jim akční plán umožní vstup do EU. V Evropě na to měli opačný názor. Myšlenka dalšího rozšiřování na východ byla značně nepopulární a nechtěli zavádět bezvízový režim pro Ukrajince. Také ukrajinská korupce, politická nestabilita a neefektivní systém státní správy vyvolávaly obavy. V roce 2008 byl vyhlášen projekt východního partnerství. Jednalo se

o politickou iniciativu bližší spolupráce s postsovětskými zeměmi, zejména Ukrajinou, která měla dát rozhořčenému Kyjevu pocit přiblížení se k žádanému členství, ovšem ve skutečnosti členství nenabízela, natožpak zaručovala. (Gretskiy 2013) Východní partnerství však mělo i větší mezinárodní smysl a důsledek. Ačkoli ke spolupráci bylo vyzváno šest bývalých sovětských zemí okolo Ruska, samotné Rusko do projektu partnerství nikdo nezahrnul, a tudíž Kreml začal mít podezření, že se jedná o záludný manévr západu a první krok pro vstup těchto zemí do NATO (Tsygankov 2015, s. 289–290).

V roce 2008 se také rozhodlo o vytvoření asociační dohody mezi EU a Ukrajinou (Ukrainian Independent Information Agency 2008). Vyjednávání o jejím obsahu se však protáhlo. Prezidentem se stal Janukovyč, a poté došlo k odsouzení bývalé premiérky, Julie Tymošenko, za pochybnou smlouvu o ceně zemního plynu s Ruskem. Evropská unie byla proti tomuto verdiktu, jelikož ho považovala za politicky motivovaný, ale dle jejich vyjádření nemělo dojít ke zhoršení vztahů s Ukrajinou (Euronews 2011). Konečná asociační dohoda byla uvedena v březnu 2012 (European Commission 2012), nicméně podepsána mohla být až po splnění jistých podmínek Ukrajinou. Moskva měla v této době zájem o připojení Ukrajiny ke své celní unii spolu s Běloruskem a Kazachstánem a Janukovyč se pokoušel balancovat mezi východem a západem a chtěl se angažovat v obou projektech. Bylo mu však vysvětleno předsedou Evropské komise, Josém Barrosou, že takovéto spojení není možné a musí si vybrat jenom jednu stranu (Pifer 2013).

3 Ukrajina: historické a geopolitické souvislosti

Ukrajina je stát ve východní Evropě o rozloze 603 000 km² (rozloha Ruskem anexovaného Krymu tvoří 7 % z celkové rozlohy státu), hraničící s Ruskem, Běloruskem, Polskem, Rumunskem, Moldavskem, Slovenskem a na jihu lemovaný Černým a Azovským mořem. Jedná se o druhou největší zemi po Rusku v Evropě a jejím hlavním městem je Kyjev, ležící na řece Dněpr. Ukrajina se rozkládá na Východoevropské rovině, která je protkaná řekami. Ve středním pásu země se nachází bohaté, úrodné černozemě, jež pokrývají celkem dvě třetiny celkového území státu. Se 44 milióny obyvatel včetně Krymu zaujímá 32. příčku ve světě. Obyvatelstvo je z 78 % tvořeno etnickými Ukrajinci, 17 % jsou Rusové a zbývajících pět procent pokrývá Bělorusy, Moldavany, Krymské Tatary a další. Jediným oficiálním jazykem, platným pro celou zemi, je ukrajinština. V roce 2012 byl vydán zákon, který umožňuje regionálním autoritám udělení oficiálního statutu i menšinovým jazykům a na autonomním Krymu tak byly oficiálním jazykem vyhlášeny ruština a krymská tatarština. Ukrajina je poloprezidentskou republikou, jejíž prezident se volí na šestileté období a parlament je jednokomorový a nazývá se Nejvyšší rada. (Central Intelligence Agency 2019; Hajda et al. 2019, s. 1–4)

Ukrajina začala aktivně navazovat mezinárodní styky až po osamostatnění od SSSR, jelikož do té doby byly zahraniční věci zaštiťovány z Kremlu. Již v roce 1945 ovšem byla jedním z 51 států, které podepsaly Chartu spojených národů OSN, po osamostatnění si ponechala své místo v organizaci a byla již čtyřikrát v Radě bezpečnosti jako nestálý člen (poslední mandát z let 2016-2017) (Permanent Mission of Ukraine to the United Nations 2016). V roce 1992 se Ukrajina stala členem Mezinárodního měnového fondu (MMF), s nímž aktivně spolupracovala na zlepšení makroekonomických podmínek a od něhož dostala během ukrajinské krize podporu k udržení stability v zemi. Světová banka je po MMF druhým největším věřitelem Ukrajiny a pomáhá jí udržovat veřejný rozpočet i implementovat ekonomické reformy. (Ministerstvo zahraničních věcí Ukrajiny 2015a) Dalším krokem pro Ukrajinu bylo podání oficiální přihlášky s cílem přistoupení ke Všeobecné dohodě o clech a obchodu (GATT) v listopadu 1993. To jí umožnilo v roce 2008 podepsat protokol o vstupu do Světové obchodní organizace (WTO) a stát se plnohodnotným členem této organizace. Členství ve WTO jí otevřelo nové možnosti v mezinárodním obchodu a lepší podmínky pro rozvoj národní ekonomiky. (Ministerstvo zahraničních věcí Ukrajiny 2015b)

3.1 Historický vývoj Ukrajiny

V průběhu století docházelo ke mnoha válkám a změnám hranic. Pro nás je nejdůležitější zdůraznit vznik Krymského chanátu ve 14. století, který poté přijal v roce 1475 nadvládu Osmanské říše, pod jejíž správou zůstaly Krym a stepi na jihu Ukrajiny až do anexe této oblasti ruskou říší v roce 1783. Západní části dnešní Ukrajiny byly naopak dlouhodobě pod nadvládou západních mocností. (Hajda et al. 2019)

V 15. století se na Ukrajině začala vyvíjet nová sociální skupina – kozáci. V polovině 16. století již tvořili kozáci rozvinutou vojenskou organizaci s centrem v opevněném městě Záporožská Sič postaveném v okolí Dněpru, která především chránila obyvatele pohraničních oblastí Ukrajiny před nájezdy Tatarů. V roce 1648 se do čela kozáků dostal Bohdan Chmelnický a spolu se svým novým spojencem, Krymským chanátem, porazil polská vojska a ovládl centrální Ukrajinu. Původně byla jeho cílem pouze autonomie, avšak po několika vojenských úspěších se rozhodl vytvořit vlastní stát, a tak vznikl státní celek, na který navazuje dnešní Ukrajina. Krymský chán se ukázal být velice nespolehlivým. Aby Chmelnický mohl udržet nezávislost, potřeboval mocného spojence, kterým se stal moskevský car Alexandr a poskytl kozákům vojenskou pomoc výměnou za vazalství. Jejich dohoda je do značné míry kontroverzní a vyvolává spory na akademické půdě obou států dodnes, jelikož ruští historici zdůrazňují hlavně přijetí ruské nadvlády kozáky, zatímco Ukrajinci namítají, že Moskva uznala ukrajinskou autonomii, která se téměř rovnala nezávislosti. v roce 1657 nastalo období chaosu v té době označované jako období ruiny. Ukrajinu si v té době mezi sebou rozdělily Polsko a Rusko. K další změně hranic došlo na konci 18. století při Trojím dělení Polska, při kterém Ruské impérium získalo téměř celé území dnešní Ukrajiny a Halič a Bukovina připadly Rakousko-Uhersku. V této době byl také dobyt a začleněn do Ruské říše Krym. (Hajda et al. 2019, s. 9; Gordienko 2016; LikBez 2018a, 2018b)

Po zrušení autonomie ukrajinských zemí Kateřinou II Velikou byly formálně zrušeny i veškeré národní rozdíly. Ukrajina byla rozdělena do gubernií pod správou guvernérů, které jmenoval Petrohrad. Kozácká šlechta dostala stejný status jako šlechta ruská a postupně se porušila, rolníci se také přizpůsobili novým poměrům a ukrajinská kultura téměř vymizela z měst. Obecně Ukrajinci nebyli diskriminováni, ale myšlenky ukrajinské národní odlišnosti vedly k oficiálním represím. Jinak to bylo s územím spadajícím pod Rakousko-Uhersko. Ukrajinci tam měli větší svobodu projevu a rozvíjeli se v různých oblastech vědy i kultury. Ukrajinské gubernie začaly o stejný rozvoj usilovat až ke konci 19. století, kdy došlo

k prudkému rozvoji ukrajinských kulturních a politických organizací. (LikBez 2018c; Hajda et al. 2019, s. 10)

První světová válka měla za důsledek pád ruské monarchie. Po Říjnové revoluci a přechodu moci k bolševikům vyhlásila ukrajinská vláda úplnou nezávislost Ukrajiny. Ukrajínští zástupci se zúčastnili podpisu Brestlitevského míru, kde ústřední mocnosti uznali nezávislost Ukrajiny, poskytli jim vojenskou pomoc za dodávky surovin a na jaře vytlačili ruské vojsko z ukrajinského území. Po konci světové války v listopadu 1918 byl ovšem Brestlitevský mír anulován a německé síly musely opustit Ukrajinu. Na jejím území byla vyhlášena Ukrajinská sovětská socialistická republika a poslední ozbrojené vzpoury nacionalistů byly potlačeny na podzim 1922. Výsledkem války se stalo rozdělení původního území Ukrajiny mezi čtyři mocnosti – Bukovinu anektovalo Rumunsko, Zakarpatí se připojilo k nově vznikнувšímu Československu, Polsko zabralo Halič a západní Volyň a zbytek byl připojen k pozdějšímu Sovětskému svazu.

V prosinci 1922 byl vyhlášen Svaz sovětských socialistických republik. Ačkoli formálně republikám zůstala autonomie, ve skutečnosti si ponechaly právo rozhodování pouze ve vnitřních záležitostech a zahraniční vztahy, armáda, obchod i doprava přešly pod správu komunistických orgánů v Moskvě. Po smrti komunistického vůdce Vladimira Iljiče Lenina roku 1924, se moci ujal Josef Vissarionovič Stalin. Aby si vydobyl důvěru obyvatelstva, zavedl na Ukrajině tzv. ukrajinizaci – přechod na ukrajinštinu v různých společenských a kulturních sférách, to však mělo negativní důsledek v podobě nárustu nacionalizmu, který byl od roku 1933 tvrdě potlačován. Znárodňování majetku a konfiskace jídla v první polovině třicátých let, které byly způsobeny odmítáním kolektivizace rolníky a mířeny hlavně na nacionalisty, měly za následek velký hladomor a milióny obětí. Na západě bylo nacionalistické hnutí daleko svobodnější. V Haliči vznikaly jak legální ukrajinské politické strany, tak i radikální skupiny. Jednou z takovýchto skupin byla i Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) pod vedením Stěpana Bandery, která podnikala teroristické útoky a atentáty na polské představitele i všechny ty, kdo přijali polskou nadvládu. (Hajda et al. 2019, s. 11; Gordienko 2016)

Po začátku druhé světové války, a poté nečekaném útoku Němců v červnu 1941, se Sověti začali stahovat na východ k Uralu a Třetí říše obsadila celou Ukrajinu. Němečtí nacisté byli vítáni částí ukrajinského obyvatelstva jako osvoboditelé a do Lvovu byli uvedeni členy OUN. Z tohoto omylu byli Ukrajinci záhy vyvedeni okupací celého území, masovým vražděním židů i zajetím rolníků, kteří byli vysíláni do německých pracovních táborů. V naději na podporu nacistů při vyhlášení nezávislé Ukrajiny demonstrovali členové OUN otevřenou podporu Němcům, avšak při pokusu o vyhlášení samostatného státu byl Bandera zatčen a část členů

OUN popravena (Gordienko 2016). Po vítězství ve Stalingradu na začátku roku 1943 Sověti zahájili ofenzívu. Němci se začali pomalu stahovat na západ, a v říjnu 1944 byla celá Ukrajina zpátky pod kontrolou SSSR. Výsledkem války se pro Ukrajinu mimo jiné stala změna západních hranic. Polsko se rozhodlo vzdát Haliče a Volyně výměnou za německé země na západě a byla provedena výměna obyvatelstva, která ustanovila etnický i politický jasnou polsko-ukrajinskou hranici. Také Bukovina, předtím okupovaná Rumunskem, a Podkarpatská Rus, přenechaná Ukrajincům Československem, se připojily k ukrajinskému státu, který se díky potřebě Sovětů získat více hlasů stal zakládajícím členem Organizace spojených národů (OSN) a následně podepisoval mírové smlouvy s Itálií, Finskem, Maďarskem, Rumunskem i Bulharskem. (Hajda et al. 2019, s. 12–13)

Situace na Ukrajině se vrátila do stavu, v jakém byla před válkou – tajná policie a komunistická strana se zase ujaly moci. V SSSR byla spolu s další vlnou rusifikace spuštěna kampaň s účelem vymýtit vliv západních mocností, zejména na západní Ukrajině bylo toto úsilí velice intenzivní a násilné. Stejně jako ve východní Ukrajině ve třicátých letech i zde byly vzpoury proti kolektivizaci a půl miliónu lidí odsud bylo deportováno na východ za povstání a nacionalistické aktivity. Status Ukrajiny se pomalu zlepšoval. V roce 1954 se konaly velké oslavy třístého výročí spojení Rusů a Ukrajinců a Ukrajině byl při té příležitosti darován Krymský poloostrov. V šedesátých letech byl uveden nový program, který podtrhoval významnost ruštiny pro integraci sovětských národů a zmenšující se význam národních hranic, komunističtí teoretici také vyvinuli teorii fúze národů, dle níž mělo s posunem společnosti ke komunismu dojít k vymizení národních jazyků. Gorbačovův pokus o vyřešení ekonomických problémů v polovině osmdesátých let pomocí perestrojky a glasnosti vyvolal na Ukrajině i v okolních republikách diskuzi spíše nacionálního než ekonomického charakteru. Formování neoficiálních skupin začalo v Kyjevě a Lvově v roce 1987 a následující rok přerostlo do veřejných demonstrací a vzniku národních organizací. Otázky, kterými se v tato léta zabývala ukrajinská společnost nejvíce, byly jazyk, kultura, dějiny, či víra. Mezi mnoha různými hnutími se vyjímají protesty horníků v oblasti Donbasu. V zájmu ruský hovořících dělníků bylo zlepšení pracovních podmínek v šachtách, jejichž stav se za léta přehlížení ze strany Moskvy značně zhoršil, a právě proto vstoupila tato oblast do nacionálního hnutí, které jim svou ideologií bylo v ostatních ohledech vzdáleno. V červenci 1990 byla vyhlášena národní svrchovanost Ukrajiny ve jménu ukrajinského lidu, do kterého dle definice spadalo veškeré obyvatelstvo Ukrajiny bez rozdílu v národnosti, či etniku. Samostatnost Ukrajiny byla vyhlášena 24. srpna 1991 a ratifikována lidovým referendem 1. prosince téhož roku. (Gordienko 2016; Hajda et al. 2019, s. 14)

V prvních letech své existence vytvořila Ukrajina národní symboliku i měnu, ale nepodařilo se jí vytvořit národní stát. Při vytváření státního systému se bývalí komunističtí vůdci opírali na to, co znali ještě ze Sovětského svazu, a tak vytvořili obdobný byrokratický systém. Konzervatismus systému vedl ke spádu ekonomiky a privatizaci využili hlavně zkorumpovaní lidé u moci. Díky nátlaku Ruska i Spojených států amerických (USA) se Ukrajina vzdala jaderných zbraní, které buď zničila, nebo předala Rusům, a také podepsala smlouvu s ruskou vládou o pronájmu vojenské námořní základny na Krymu. Spolu s Ruskem a Běloruskem založila Ukrajina Společenství nezávislých států ještě na konci roku 1991. Vnitřní politika Ukrajiny se proměnila v bitvu za moc mezi parlamentem a prezidentem a hlavní zbraní politiků se stal populismus. Krymské úřady se mezitím snažily získat větší moc a autonomii pomocí nových zákonů, které ale byly v roce 1995 zrušeny parlamentem. Nová ukrajinská ústava byla přijata roku 1996, byla ale spíše deklarativního charakteru a v zemi se rozrůstaly korupce a finanční podvody. V roce 2002 využil proevropský politický blok Naše Ukrajina v čele s Viktorem Juščenko volání lidu po změně a vyhrál parlamentní volby, zatímco premiérem se stal Viktor Janukovyč podporovaný předchozím prezidentem Kučmou i ruským prezidentem Vladimírem Putinem. O dva roky později se tyto politici setkali v bitvě za post prezidenta, ve které napřed vyhrál s minimálním rozdílem Janukovyč, po masových protestech nazvaných Majdan, či Oranžová revoluce však byly výsledky anulovány a vyhlásily se nové volby, z nichž vyšel jako vítěz Juščenko. Zde je nutno podotknout postoj Janukovyčovo voličů na východě, kteří již v této době hrozili, že se odtrhnou, pokud budou výsledky prvních voleb anulovány. (Hajda et al. 2019, s. 15–16; Gordienko 2016)

Následující období Juščenkovo úřadování bylo plné bojů a krizí na politické scéně. Na postu premiéra se vystřídal několik politiků, z nichž nejdůležitějšími byli Julia Tymošenko a Viktor Janukovyč. Také politický směr nebyl úplně jasný, jelikož se vláda snažila o integraci do evropského ekonomického bloku, přitom si ale chtěla zachovat i dobré vztahy s Ruskem. Další prezidentské volby v únoru 2010 ukázaly rozpolcenost země a jasné rozdělení zájmů, kde východ podporoval Janukovyče a západ hlasoval pro Tymošenko. Prezidentské křeslo nakonec připadlo Janukovyčovi a ukrajinská zahraniční politika začala směřovat na východ – Ukrajina prodloužila nájemní smlouvu vojenské základny v Sevastopolu, která měla končit v roce 2017, do roku 2042 výměnou za sníženou cenu zemního plynu a oficiálně odstoupila od svého cíle vstoupení do NATO. V roce 2011 byla Tymošenko, stejně jako jeden z jejích ministrů, Jurij Lucenko, odsouzena k sedmi letům vězení za zneužití moci při dohodě s Ruskem o zemním plynu v roce 2009. Jelikož tento rozsudek byl zpochybněn některými evropskými státy, osvobodil Janukovyč na jaře 2013 Lucenka, aby zlepšil vztahy s EU. (Hajda et al. 2019, s. 16)

3.2 Ukrajinská krize z pohledu Ukrajiny

Jádrem problému celé krize je očividně národní a etnická rozpolcenost země, která byla formována již za Ruského impéria a dále prohlubována za Stalina, když se snažil všechny národy sjednotit a přeměnit na sovětského člověka, jak podotýká také Václav Klaus ve svém článku o Ukrajině (2014). V důsledku těchto snah byl po rozpadu Sovětského svazu vytvořen stát, který nebyl národně, či ideologicky sjednocen a který nebyl schopný vytvořit politicky, ekonomicky, či společensky úspěšný státní útvar. Skupiny, jež požadovaly nezávislost na konci devadesátých let, měly sídla v západní části Ukrajiny a osamostatnění státu tudíž nebylo výsledkem úsilí celého národa, ale spíše důsledkem rozpuštění SSSR na státy, které si zachovaly hranice Sověty uměle vytvořených svazových republik. Ostatní části země v té době s takovýmto rozdělením souhlasily hlavně kvůli nespokojenosti s Gorbačovovou politikou a ekonomickými reformami. Tak došlo k spojení obyvatelstva východních regionů, které po dlouhou dobu přebývalo pod nadvládou Rusů, a obyvatelstva Haliče, Volyně, či Podkarpatské Rusi, které naopak dlouhá století patřilo k západním mocnostem a se sovětským myšlením i režimem, jenž byl zaveden po vyhlášení nezávislosti, měl jen málo společného. Právě tento západ byl proti pozici „menšího Ruska“, kterou zastávali dva první prezidenti Ukrajiny, což vedlo k Oranžové revoluci, avšak ekonomicky zaostalý západ nemohl dlouho převládat nad bohatým východem, kde žijí Ukrajinští Rusové, mající pevnou vazbu na Rusko a jeho tradice a vnímající ukrajinský nacionalismus spíše jako urážku. Názornou ukázkou odlišného vnímání je případ Stěpana Bandery, vůdce nacionalistického hnutí na západní Ukrajině za druhé světové války, jenž byl napojen na nacisty. V roce 2010 mu byl posmrtně udělen prezidentem Juščenkem titul Hrdiny Ukrajiny (Motyl 2010), což vyvolalo velkou bouři diskuzí a protestů. Zatímco západní Ukrajina přijala tuto zprávu s nadšením, na východě si tím vytvořil Juščenko mnoho nepřátel a tamní lidé, stejně jako Rusko, požadovali zrušení tohoto rozhodnutí. Narůstající nacionalistické proudy na západě nutily východní obyvatele, kteří do té doby byli národnostně poměrně indiferentní, se rozhodnout, kam chtějí patřit. Tak došlo k rozdělení země na dvě oblasti, jednu mířící na Západ a druhou příklánějící se k Rusku, jejichž mírné společné soužití se nezdá za vzniklých okolností jako reálné.

Jak již bylo zmíněno výše, první dva prezidenti se přidržovali proruské politiky a změna přišla až v roce 2004, kdy proběhla Oranžová revoluce a do čela státu se dostal Viktor Juščenko. V jeho novém programu byly mimo jiné definovány i priority zahraniční politiky – na prvním místě stála bližší integrace s Evropskou unií, jako druhé členství v NATO, třetí byla bližší spolupráce s Ruskem a čtvrtým vstoupení do Světové obchodní organizace, což se jí v roce

2008 podařilo. Oranžová revoluce vytvořila na začátku Juščenkovo působení ve funkci prezidenta významné předpoklady pro průlom v ukrajinsko-evropských vztazích a nastavila mnoho ambiciózních cílů i úkolů, ale tento potenciál nemohl být využit kvůli politické nestabilitě a nedostatku politické vůle k provedení demokratických reforem na Ukrajině. Co se týče druhého cíle programu, byla Ukrajina velice optimistická a Ministr obrany, Anatolij Grytsenko, prohlásil, že vstoupí do NATO do roku 2009. Největší překážkou na cestě Ukrajiny do NATO se však ukázalo být společenské mínění, které bylo zásadně proti tomuto nápadu. Juščenko se snažil obrátit veřejné mínění ve svůj prospěch pomocí kampaní i reforem, ale počet odpůrců se téměř nezměnil, a navíc se proti němu postavila i Nejvyšší rada. Dalším úderem bylo i referendum organizované sociálními demokraty a komunisty na Krymu, v němž 98 % obyvatel volilo proti vstupu do NATO. Kvůli těmto i dalším důvodům ze strany NATO se Juščenkovi nepodařilo dostat do aliance v době svého prezidenství, a poté, co se k vlasti dostal Janukovyč, byl tento bod odebrán z programu. (Gretskiy 2013)

Janukovyč je zajisté zkušeným politikem a věděl o postoji i převaze východu, proto začal mírnit jasně prozápadní politiku svého předchůdce a rozehrál hru na obě strany. Když byl v listopadu 2013 postaven před rozhodnutí mezi podpisem asociační dohody s EU a nabídkou pomoci z Ruska v hodnotě 15 miliard dolarů a značné slevy ceny zemního plynu (BBC 2013), rozhodl se vzít v potaz zájmy svých voličů z východní Ukrajiny a přistoupit na smlouvu s Moskvou. Jeho rozhodnutí vyvolalo silné protesty ze strany proevropsky smýšlejícího obyvatelstva a v Kyjevě byly organizovány studentské demonstrace neboli Euromajdan, které ale byly násilně rozeznány policií. Další hromadné demonstrace, jejichž účelem bylo odstoupení Janukovyče z postu prezidenta, přetrvávaly do ledna 2014, a když Janukovyč podepsal zákony omezující právo protestovat, jako odpověď stovky tisíc lidí vyšly do ulic. Zároveň se protesty v lednu staly násilnějšími a začalo docházet k nepokojům. Docházelo ke krvavým střetům s policií a byly zde i smrtelné případy. (Hajda et al. 2019, s. 17; Gordienko 2016)

4 Bezpečnostní souvislosti a dopady ukrajinské krize

Události nazývané ukrajinskou krizí začaly Janukovyčovo odmítnutím asociační dohody a Euromajdanem, vyvrcholily však v prvních měsících roku 2014. Únor tohoto roku se stal obzvláště krvavým a ve střetech mezi protestujícími a vládními silami došlo i na střelbu. Krvavé období bylo ukončeno podpisem dohody mezi Janukovyčem a opozicí zprostředkované Francií Německem, Polskem a Ruskem. Nicméně, tato dohoda nevydržela ani jeden den a již v noci z 21. na 22. února vyšli lidé do ulic. Davy volaly po odstoupení Janukovyče a někteří dokonce i po jeho smrti (Higgins a Kramer 2014), prezident musel utéci do Ruska. Opozice provedla státní převrat, který byl podle ukrajinské ústavy nelegální, a vytvořila prozatímní vládu. Tymošenko byla osvobozena, Arsenij Jaceňuk jmenován předsedou vlády a předběžné prezidentské volby se naplánovaly na květen téhož roku. Na jihu a východě Ukrajiny začaly protesty proruské části obyvatelstva. Ozbrojení muži bez rozpoznávacích znaků obsadili strategické budovy na Krymu. Krymský parlament hlasoval 6. března o odštěpení od Ukrajiny a připojení se k Rusku, 16. března bylo svoláno veřejné referendum o stejné otázce a drtivá většina voličů hlasovala ve prospěch odtržení. Ukrajinská vláda i západ toto referendum silně kritizovaly za přítomnost vojáků při jeho uskutečnění i za další nesrovnalosti a odmítly uznat jeho výsledek. Putin a představitelé Krymu podepsali 18. března dohodu o připojení Krymského poloostrova k Ruské federaci, poté obsadila ruská armáda krymské vojenské základny. Tato operace byla provedena velice poklidně – ukrajinští vojáci kapitulovali bez jediného výstřelu a velká část z nich se dokonce rozhodla zůstat na Krymu a přidala se k ruským vojskům (Bebler 2015, s. 205). Krym byl formálně začleněn do Ruska 21. března 2014. Po anexi Krymu vypukl konflikt na východě Ukrajiny v oblasti regionu Donbasu a také tam se na začátku objevili ozbrojení muži bez jakéhokoliv označení, následovaní proruskou milicí, avšak na rozdíl od Krymu tam docházelo k ozbrojeným střetům a ztrátám na životech. Separatisté napřed požadovali referendum o změně ukrajinského státu na federaci, později se však rozhodli pro stejné referendum jako bylo na Krymu, které však nebylo uznáno žádným státem. V červnu přebral funkci prezidenta Petro Porošenko a pokoušel se domluvit se separatisty, nedosáhl ale úspěchu. I přes protesty Rusů podepsal Porošenko 27. června asociační dohodu s EU. Neustálé boje pokračovaly do září, kdy se v Minsku sešli zástupci Ukrajiny, Ruska a separatistů a podepsali dohodu o příměří, i přesto se však nepodařilo boje zastavit úplně a na konci roku se dokonce vrátily do původního rozsahu. V únoru 2015 se proto konala schůzka představitelů Ukrajiny, Ruska, Francie a Německa, kde byl sjednán mírový plán

o dvanácti bodech, jemuž se povedlo udržet jakýsi mír, ale samotný konflikt nebyl vyřešen a uvízl na mrtvém bodě. (Hajda et al. 2019)

Anexe Krymu nebyla legální z hlediska mezinárodního práva a Putin při tom porušil několik mezinárodních dohod včetně Budapešťského memoranda, bylo by však scestné si myslet, jak podotýká Mearsheimer (2014b), že tak jednal na základě jakéhosi pomatení mysli, či agresivní naděje na znovuvytvoření Sovětského svazu, čímž argumentoval západ. Mearsheimer poukazuje na to, že Putin je naopak výtečný stratég a zkušený diplomat, který vydržel dlouhou řadu let jako prezident jedné z největších světových mocností a v politice se dobře vyzná. Rusové jsou hrdý národ se silným vnímáním důstojnosti a rozpad SSSR se silně dotknul jejich cti, jelikož kvůli tomu ztratili svoji sílu a postavení v mezinárodní společnosti. Když se rozpouštěl Sovětský svaz, měl ruský národ naivní představu, že s ním bude západ jednat jako s rovnocenným partnerem, že budou moci konečně přejít od zášti k přátelství a že se jejich realistická ostražitost konečně změní v liberální spolupráci s bývalými nepřáteli. Všechny tyto naděje záhy ztroskotaly, když začal západ, zejména Spojené státy, jednat agresivně z pozice síly a nebral ohledy na názory ani potřeby Rusů. Tímto se Kreml přesvědčil, že nemůže spoléhat na sliby západních „spojenců“, a pokud si chce udržet postavení ve světě musí se opírat na své síly a moc. Posun západních mocností, obzvláště NATO, na východ se pro Rusko stával čím dál naléhavější bezpečnostní hrozbou, na což Moskva důrazně upozorňovala. Na začátku se však nemohla nijak bránit a neměla sílu ani žádné prostředky k přiměnění západu ji poslouchat, natožpak k jeho zastavení. Přestože se Kremlu nelíbily taktiky používané západem v prezidentských volbách 2004 na Ukrajině, nehodlal kvůli tomu riskovat své vztahy s ním a doufal ve vyřešení neshod prostřednictvím politických a ekonomických pobídek (Tsygankov 2015, s. 290). Nicméně v roce 2008 již NATO svým prohlášením o budoucím rozšíření do Gruzie a Ukrajiny překročilo hranici toho, co bylo Rusko ochotné snést, a válka v Gruzii tak byla prvním varováním. Když se západ rozhodl ignorovat toto varování a pokračoval v šíření svých hodnot i hranic na Ukrajinu, neměl Putin na výběr a musel názorně ukázat, že si nenechá líbit takovéto jednání. Rozhodně přispěl k destabilizaci ukrajinského státu a anektoval Krym. Navíc měl na své straně podporu krymských obyvatel. Celá otázka Krymu byla již od začátku velice sporná – podle sovětské ústavy Chruščov jednal nelegálně a nelegitimně, když předával Krym Ukrajině (Bebler 2015). Kromě toho se nikdo nezeptal krymských obyvatel, kam chtějí patřit, čímž byli zbaveni práva na sebeurčení, i když v dobách SSSR jim to moc nevadilo – všichni byli Sověti. Toto právo jim však bylo odepráno ještě jednou po rozpadu Sovětského svazu. Není divu, že přemítali o svém původu a proč patří

k Ukrajině, když viděli, v jakém stavu korupce a politických a ekonomických afér je ukrajinská vláda. Putin tak využil jejich přání a právo na sebeurčení a odůvodnil tím anexi.

Na západě se spustila bouřlivá reakce. Ze strany Ruska se jednalo o překvapivé rozhodnutí, kterých, jak se předpokládalo ve zmíněné výše Studii o rozšíření NATO, se měla Moskva vyvarovat, a nikdo na západě takové jednání nečekal a nejspíše si je ani neuměl představit. Na rozdíl od většiny zákroků Spojených států ve světě se v tomto případě jednalo o operaci, kdy nebyl zabit ani jeden člověk a ze strany „okupovaného“ území se ozývaly vesměs jenom spokojené hlasy, přesto se v Evropě i za Atlantikem mluvilo o pomatenosti Putina, média šířila strach z domnívaného útoku Ruska za účelem získání zpět území bývalého SSSR a někde se dokonce mluvilo i o novodobém Hitlerovi, se kterým nelze uzavřít žádnou dohodu, aby se neopakoval případ se Sudety, a tudíž ho musí západ zastavit pomocí NATO (Mearsheimer 2014b). Západ si neuvědomoval, jakou chybu udělal, když otevřeně podporoval jednu stranu konfliktu na Ukrajině, pod kterou spadali i neofašisté a ultranacionalisté, čímž vyhrotil konflikt na novou úroveň a ohrozil tak teritoriální integritu Ukrajiny (Bebler 2015, s. 211), a zuřivě vinil Rusko ze všech ukrajinských problémů. Své odsouzení vůči anexi Krymu vyjádřili mnozí členové NATO i EU. Na Moskvu bylo uvaleno velké množství ekonomických i politických sankcí a ukrajinské vládě byla poskytnuta podpora. Západ, zejména Spojené státy, se rozhodl ignorovat neústavní státní převrat a pokračoval ve spolupráci s novou vládou, zatímco Rusko ji odmítlo uznat a za legitimní považovalo až vládu zvolenou předčasně v prosinci 2014. Také vojenská opatření na sebe nenechala čekat a na jaře 2015 byl vyhlášen Readiness Action Plan (NATO 2015), který posílil vojenskou přítomnost na východě aliance. Zároveň v rámci Sil rychlé reakce NATO byly ustanoveny Síly velmi rychlé reakce (Very High Readiness Joint Task Force) zaměřené speciálně na obranu před východními a jižními nepřáteli. A v neposlední se ve východním regionu konala obšírná cvičení vojsk NATO proti případnému útoku Ruska. Tyto vojenské akce značně připomínají Studenou válku, kdy se neustále eskalovalo napětí kvůli střídavému zbrojení na obou stranách. Začalo to „nevinným“ rozšiřováním NATO a přes anexi Krymu jsme se dostali do situace výrazného posilování vojenské moci v regionu. Někteří dokonce popisují tento stav jako novou studenou válku (Lucas 2008).

Po bližším prozkoumání je očividné, že světové velmoci využily vnitřních rozporů v zemi a pokusily se využít Ukrajinu k dosažení svých cílů. Ukrajinská vláda po Oranžové revoluci místo toho, aby vyjednávala se všemi stranami rovným podílem, vedla neutrální politiku a snažila se dosáhnout kompromisu, chtěla mít jednoho vítěze a silně stranila západu, což vedlo ke změně mezinárodní rovnováhy, mocenskému posunu v neprospěch Ruska a jeho následující reakci na vzniklou hrozbu. Když se vlády ujal Janukovyč a pokusil se vrátit na umírněnější

cestu, byli již lidé tak vyhroceni, že nedokázali pochopit výhodu a správnost takového jednání a za podpory nacionalistů slepě volali po jednostranné politice, což vedlo k následné krizi ve státě. Vláda i prezident, kteří byli za krize zvoleni, pokračovali v prozápadní orientaci svých předchůdců a nadále přehlíží bezpečnostní zájmy Ruské federace. V září 2014 získali asociační dohodu způsobivší celou krizi a pokračují ve směřování na západ i nadále – v únoru 2019 ukotvili v ústavě na návrh Porošenka cíl budoucího vstupu do EU i NATO (ČTK 2019). Tento krok by mohl v budoucnosti vyvolat další konflikt a možná i ve větším měřítku.

Ačkoli se Ukrajina stala pouze lanem k přetahování ve sporu mezi velmocemi, důsledky i ponaučení si z toho odneslo především ukrajinské obyvatelstvo. Právě Ukrajina utrpěla největší ztráty na životech a bojovala za něco, co nakonec nestálo za boj, jelikož to nepřineslo žádné zlepšení. Po sérii neúspěšných pokusů o změnu a snahu o zlepšení politické situace jsou ukrajinští občané již tak unavení i zklamaní z počínání svých politiků, že prezidentské volby v dubnu 2019 vyhrál herec a producent Volodymyr Zelenskyj, který se ve vnitřní, a hlavně vnější politice vůbec nevyzná, ale alespoň má zatím čistý štít. Jestli to však bude mít pozitivní dopad na budoucnost ukrajinského státu, není zatím vůbec jasné. Pro stabilitu Ukrajiny by bylo nejlepší udělat krok zpátky, zaujmout neutrálnější pozici a spolupracovat s oběma stranami na vyřešení dodnes zmraženého konfliktu, avšak pouze čas ukáže, zda jsou toho schopni.

Závěr

Ukrajinská krize je mnohohranný konflikt, který sestává z mnoha vrstev i aktérů. Ačkoli se může zdát, že byla tato krize čistě záležitostí Ukrajiny a Ruská federace jenom využila příležitosti a zachovala se agresor bez zjevných k tomu důvodů, není tomu tak a v pozadí se skrývá mnohem více spojitostí a příčin. Po komplexnějším průzkumu je zjevné, že Ukrajina se stala loutkou v mocenském boji Ruska se západem, kteří využili politické nestability a rozpolcenosti obyvatelstva na Ukrajině.

Po konci Studené války se vztahy mezi bývalými rivaly značně oteplily a všichni začali věřit v možnost vzájemného respektu a spolupráce, ale v polovině 90. let začalo docházet k přechodu od pozitivního míru k negativnímu zejména ve spojitosti s rozšiřováním NATO a potřebou Spojených států šířit své hodnoty a demokracii ve světě. Ve chvíli rozpadu Sovětského svazu se USA staly jediným hegemonem na světě a díky svému liberalistickému přístupu měly pocit, že musí přinést osvětlení i do jiných států. Kdyby se Spojené státy nepokládaly za nejlepší státní útvar na světě a nepovažovaly za svoji povinnost šířit ideologii demokracie do dalších zemí, mohlo by se předejít spoustě konfliktům i válkám a nejinak je tomu i v případě Ukrajiny. Podporování barevných revolucí a šíření demokracie vedlo v Rusku ke snížení subjektivní bezpečnosti, avšak Rusové pokračovali spolupracovat se západem, i přes své námitky a protesty vůči zásahům Američanů i expanzi NATO. V roce 2008 vyhlásilo NATO svůj úmysl přijmout do aliance i Gruzii a Ukrajinu. Černomořský region je důležitým strategickým regionem a přechod těchto dvou států k západu by pro Rusko znamenal ztrátu již i tak poměrně sníženého vlivu v této oblasti a pozbytí námořní základny na strategicky významném Krymu. Moskva znovu vyjádřila svůj nesouhlas s tímto jednáním a destabilizovala Gruzii pomocí války. Přesto na Ukrajině pokračovalo jednání o vstupu do Evropské unie, který Rusko vnímalo jako předzvěst vstupu do NATO. Se zvolením Janukovyče se podařilo zlepšit rusko-ukrajinské vztahy a Kreml doufal, že se této spolupráci bude i nadále dařit, s příchodem Euromajdanu podporovaným západem se ale situace zásadně změnila.

Ukrajina je kvůli svému historickému vývoji rozporuplnou zemí. Již v polovině 17. století se ukrajinské země připojily k Ruskému impériu. Po druhé světové válce byly k této východní Ukrajině, kde Rusové i Sověti již dávno působili a zavedli tam ruskou kulturu, připojeny západní země, které vždy patřily k významným evropským mocnostem a jejichž obyvatelé jsou nositeli spíše evropské kultury, čímž došlo ke spojení a vytvoření jednotného národu Ukrajinců, který měl ale v sobě dvě odlišné kultury. Při rozdělování Sovětského svazu na jednotlivé státy se nikdo neptal jeho obyvatel, kam chtějí patřit, a nové hranice odrážely původní umělé

rozčlenění, a ne skutečnou etnickou alokaci obyvatelstva. Tím vznikl dnešní problém, kdy přibližně polovina ukrajinského obyvatelstva je proruský smýšlející a zbytek obyvatelstva míří na západ a nechce s Ruskem nic mít.

Rozpolcenost země posilovaná jejími politiky, za kterými stály velmoci z obou stran, vedla ke státnímu převratu na Ukrajině a ukrajinské krizi. Za podpory západu došlo k silnému nárůstu nacionalismu a neofašismu a násilným střetům mezi vládními silami a proruským obyvatelstvem. Poté v nastalém zmatku anektoval Putin na žádost Krymské vlády Krymský poloostrov. Jeho jednání si můžeme odůvodnit několika příčinami. Jednou z hlavních je strategická pozice poloostrova v regionu a jeho ve světle nových událostí nejistá budoucnost. Anexe Krymu je ovšem i demonstrace Ruské moci, která měla západním velmocím sdělit, že si Rusko nenechá líbit ignoraci jeho zájmů ze strany západu, obzvláště pokud je ohrožena jeho bezpečnost.

Pokud se na krizi podíváme z větší dálky, zjistíme, že se západ choval v souladu s ofenzivním realismem, snažil se získat moc v podobě sféry vlivu ve východní Evropě, Černomořském regionu a na hranicích s Ruskem a silně posunul mezinárodní rovnováhu síly v neprospěch Ruska. Navíc je NATO vojenská organizace fungující na principu kolektivní obrany, pro kterou leží nepřátelé mimo její hranice a která pro Moskvu představuje potenciální bezpečnostní hrozbu. Došlo ke střetu liberálního myšlení na západě, zdůrazňujícího výhody mezinárodní integrace a šíření demokracie a ubezpečujícího o svých dobrých úmyslech, a východního realismu podtrhujícího význam moci a obávajícího se o svoji bezpečnost. V tomto pohledu byla anexe Krymu defenzivní strategií před silnými spojenci na západě, kteří nevěnovali pozornost bezpečnostním obavám Ruska. Jak podotýká Mearsheimer (2014b): „*státy snesou obrovské množství trestů, aby ochránili své základní strategické zájmy*“ (překlad autorky). Z těchto skutečností v konečném výsledku vyplývá, že historicky rozpolcená Ukrajina byla využita světovými mocnostmi v mezinárodním střetu o sféry vlivu mezi západem a Ruskem.

Seznam literatury

1. BBC, 2013. Russia woos Ukraine with major offer [online]. [vid. 2019-03-23]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25411118>
2. BEBLER, Anton, 2015. The Russian-Ukrainian Conflict Over Crimea. *Teorija in Praksa; Ljubljana*. **52**(1/2), 196–219,307. ISSN 00403598.
3. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY, 2019. *The World Factbook — Ukraine* [online] [vid. 2019-03-18]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/up.html>
4. ČTK, 2019. Ukrajina ústavně zakotvila směřování země do EU a NATO. *Lidovky.cz* [online] [vid. 2019-04-14]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/ukrajina-ustavne-zakotvila-smerovani-zeme-do-eu-a-nato.A190207_130739_ln_zahranici_ele
5. DRULÁK, Petr, 2010. *Teorie mezinárodních vztahů*. Druhé vydání. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-7367-721-3.
6. DUBSKÝ, Zbyněk, Radka DRULÁKOVÁ, Vladimíra KNOTKOVÁ a Zuzana TRÁVNÍČKOVÁ, 2008. *Mezinárodní vztahy I Úvod do studia*. První vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická, nakladatelství Oeconomica. ISBN 978-80-245-1449-9.
7. EICHLER, Jan, 2009. *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-540-0.
8. EICHLER, Jan, 2011. *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1956-9.
9. EICHLER, Jan, 2016. Černomořská dimenze války na Ukrajině. *Vojenské rozhledy*. **25**(1), 6–23. ISSN 1210-3292.
10. EICHLER, Jan, 2017. *War, Peace and International Security: From Sarajevo to Crimea*. Prague: Springer Nature. ISBN 978-1-137-60149-0.
11. ERLANGER, Steven, 1995. SUMMIT IN MOSCOW: THE OVERVIEW; Clinton and Yeltsin Find Way To Ease Strains at Least a Bit. *The New York Times* [online]. [vid. 2019-03-31]. ISSN 0362-4331. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1995/05/11/world/summit-moscow-overview-clinton-yeltsin-find-way-ease-strains-least-bit.html>
12. EURONEWS, 2011. EU feels let down by Ukraine over Tymoshenko. *euronews* [online] [vid. 2019-04-07]. Dostupné z: <https://www.euronews.com/2011/10/11/eu-feels-let-down-by-ukraine-over-tymoshenko>
13. EUROPEAN COMMISSION, 2012. *Š.Füle with Ukrainian Energy Minister Y.Boyko* [online] [vid. 2019-04-07]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-211_en.htm?locale=en

14. EUROPEAN PARLIAMENT, 2004. European Parliament resolution on Wider Europe — Neighbourhood: a New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. *Official Journal*. 87E, 506–514.
15. EUROPEAN PARLIAMENT, 2005. *European Parliament resolution on the results of Ukraine elections* [online] [vid. 2019-04-06]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0009+0+DOC+XML+V0//EN#ref_1_1
16. GERSHMAN, Carl, 2013. Former Soviet states stand up to Russia. Will the U.S.? *Washington Post* [online] [vid. 2019-03-31]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/opinions/former-soviet-states-stand-up-to-russia-will-the-us/2013/09/26/b5ad2be4-246a-11e3-b75d-5b7f66349852_story.html
17. GORDIENKO, Jakov, 2016. History of Ukraine. Short course. *Лукбєз* [online]. [vid. 2019-03-09]. Dostupné z: <http://likbez.org.ua/istoriya-ukrainyi-kratchayshiy-kurs>
18. GRETSKIY, Igor, 2013. Ukraine's Foreign Policy under Yushchenko. *The Polish Quarterly of International Affairs; Warsaw*. **22**(4), 7–II. ISSN 12304999.
19. HAJDA, Lubomyr A., Ivan Alekseyevich YEROFYEV, Andrij MAKUCH, Stepan A. KRYZHANIVSKY, Oleksa E. ZASENKO a Ihor STEBELSKY, 2019. *Ukraine* [online]. [vid. 2019-03-16]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Ukraine>
20. HIGGINS, Andrew a Andrew KRAMER, 2014. Ukraine Has Deal, but Both Russia and Protesters Appear Wary. *The New York Times* [online]. [vid. 2019-07-04]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2014/02/22/world/europe/ukraine.html>
21. IGNATIUS, David, 1991. INNOCENCE ABROAD: THE NEW WORLD OF SPYLESS COUPS. *Washington Post* [online]. [vid. 2019-03-31]. ISSN 0190-8286. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1991/09/22/innocence-abroad-the-new-world-of-spyless-coups/92bb989a-de6e-4bb8-99b9-462c76b59a16/>
22. INTERFAX, 2013. Russia ready for tripartite talks with Ukraine, EU - Peskov. *Interfax-Ukraine* [online] [vid. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://en.interfax.com.ua/news/general/176159.html>
23. KENNAN, George F., 1997. A Fateful Error. *The New York Times* [online]. [vid. 2019-03-30]. ISSN 0362-4331. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful-error.html>
24. KLAUS, Václav, 2014. *Václav Klaus, Jiří Weigl: Zabraňte zplošťování debaty o Ukrajině* [online] [vid. 2019-02-09]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/3550>
25. LAVROV, Sergey, 2014. *Russia-EU: Time to Decide* [online] [vid. 2019-03-31]. Dostupné z: http://www.mid.ru/press_service/minister_speeches/-/asset_publisher/7OvQR5KJWVmR/content/id/76622
26. ЛИБЕЗ, 2018a. *Государство казаков: Украина. Между жерновками великих держав — Лукбєз* [online]. [vid. 2019-03-10]. Dostupné z: <http://likbez.org.ua/gosudarstvo-kazakov-ukraina-mezhdu-zhernovami-velikih-derzhav.html>

27. ЛІКБЕЗ, 2018b. *Казачество. Украина в составе Речи Посполитой* — Ликбез [online]. [vid. 2019-03-10]. Dostupné z: <http://likbez.org.ua/kazachestvo-ukraina-v-sostave-rechi-pospolitoj.html>
28. ЛІКБЕЗ, 2018с. *Украинцы под властью Романовых и Габсбургов* — Ликбез [online]. [vid. 2019-03-11]. Dostupné z: <http://likbez.org.ua/ukraintsy-pod-vlastyu-romanovyh-i-gabsburgov.html>
29. LUCAS, Edward, 2008. *The New Cold War*. B.m.: Bloomsbury. ISBN 978-1-4088-5928-5.
30. MEARSHEIMER, John J., 2014a. *The Tragedy of great Power Politics*. Updated edition. New York; London: W.W. Norton & Company. ISBN 978-0-393-34927-6.
31. MEARSHEIMER, John J., 2014b. Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs; New York*. **93**(5), 77–89. ISSN 00157120.
32. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ UKRAJINY, 2015a. *Cooperation of Ukraine with international financial institutions* [online] [vid. 2019-03-23]. Dostupné z: <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/economic-cooperation/ifo-projects>
33. MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ UKRAJINY, 2015b. *Ukraine and WTO* [online] [vid. 2019-03-27]. Dostupné z: <https://mfa.gov.ua/en/about-ukraine/international-organizations/wto>
34. MOTYL, Alexander, 2010. Stepan Bandera: Hero of Ukraine? *Atlantic Council* [online] [vid. 2019-03-23]. Dostupné z: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/stepan-bandera-hero-of-ukraine>
35. NATO, 1995. Study on NATO Enlargement. *NATO* [online] [vid. 2019-03-30]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24733.htm
36. NATO, 2015. *NATO's Readiness Action Plan - Fact Sheet* [online]. 2015. Dostupné z: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_02/20150205_1502-Factsheet-RAP-en.pdf
37. NATO, 2018. Member countries. *NATO* [online] [vid. 2019-03-31]. Dostupné z: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52044.htm
38. PERMANENT MISSION OF UKRAINE TO THE UNITED NATIONS, 2016. Activities in UN. *Permanent Mission of Ukraine to the United Nations* [online] [vid. 2019-03-23]. Dostupné z: <http://ukraineun.org/en/ukraine-and-un/activities-in-un/>
39. PIFER, Steven, 2013. External Influences on Ukraine's European Integration. *Brookings* [online]. [vid. 2019-04-07]. Dostupné z: <https://www.brookings.edu/articles/external-influences-on-ukraines-european-integration/>
40. PUTIN, Vladimír, 2014. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай». *Президент России* [online] [vid. 2019-03-31]. Dostupné z: <http://kremlin.ru/events/president/news/46860>

41. SVĚTNIČKA, Lubomír, 2017. NATO spustilo cvičení v Černém moři. Budeme vás sledovat, zní z Moskvy. *iDNES.cz* [online] [vid. 2019-03-31]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/nato/nato-cvici-v-cernem-mori.A170711_171425_zpr_nato_inc
42. TSYGANKOV, Andrei, 2015. Vladimir Putin's last stand: the sources of Russia's Ukraine policy. *Post - Soviet Affairs; Columbia* [online]. 31(4), 279–303. ISSN 1060586X. Dostupné z: doi: <http://dx.doi.org.zdroje.vse.cz:2048/10.1080/1060586X.2015.1005903>
43. UKRAINIAN INDEPENDENT INFORMATION AGENCY, 2008. *New enhanced agreement between Ukraine and EU called "Agreement on Association"* [online] [vid. 2019-04-07]. Dostupné z: <https://www.unian.info/world/131960-new-enhanced-agreement-between-ukraine-and-eu-called-agreement-on-association.html>
44. VESELÝ, Daniel, 2014. Jaká je úloha americké „nevládní“ organizace National Endowment for Democracy na Ukrajině? *Britské listy* [online] [vid. 2019-03-30]. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/72493-jaka-je-uloha-americke-nevladni-organizace-national-endowment-for-democracy-na-ukrajine.html>
45. ZEMAN, Petr, 2002. *Česká bezpečnostní terminologie*. 2002. B.m.: Ústav Strategických Studií Vojenské Akademie v Brně.